

Céline MALRAUX
Madeleine MALRAUX

Cu o discretă intimitate

Concertul unei vieți în miezul veacului

Traducere din limba franceză

ILEANA CANTUNIARI

editura rao

CUVÂNT ÎNAINTE

Madeleine, bunica mea, este o uriașă interpretă, atât a celor mai mari compozitori cât și a vieții lăuntrice voalate a lui André Malraux, fostul ei cumnat, cu care s-a căsătorit la câțiva ani după dispariția mării ei iubiri, Roland Malraux. Cu un talent de pianistă de cel mai înalt nivel, înzestrată cu o interpretare în stil rusesc – după părerea lui Nicolas Nabokov și a lui George Balanchine –, ea a slujit cu pasiune geniul celor mai mari partituri, la fel ca pe acela al soțului ei Malraux, prin infinita plasticitate și abilitatea sa firească de a-l înconjura cu un univers alcătuit din orizonturi diferite, propice cugetării și creativității, univers care îi aparținea mai mult ei decât lui, și de care el depindea prefăcându-se totuși că-l ignoră. Până la implacabila succesiune a unor drame care au învins-o cu totul.

Acest jurnal oferă asupra secolului o lumină care depășește statura personală. Într-adevăr, spectrul influenței lui Malraux asupra celor apropiați a avut o anvergură atât de mare încât viețile lor s-au confundat din plin cu viața sa sau, cel puțin, ele se pot descifra prin prisma cronologiei sale proprii. Ca o perfectă exegetă, Madeleine s-a estompat îndărătul subiectului, preferând reflectoarelor culisele,

cultivându-și grădina secretă și, de-a lungul întregului parcurs, amintirea sufletului-pereche. La scara istoriei, această lucrare o pune în lumină pe Madeleine artista, pe Madeleine cea sensibilă, pe Madeleine îndrăgostita. Iar, uneori, ca un contrapunct la marile momente în care s-a ilustrat Malraux, ea reamintește prețioasa și complementara sa prezență, care îi permite marelui om să fie, în ochii lumii, acea imagine multiformă cu numeroase fațete.

CÉLINE MALRAUX

7 aprilie 1944

Cu treizeci de ani în urmă, ceea ce înseamnă un minimum de 22 000 de ore de imersiune muzicală (în ritmul de două ore pe zi, și Dumnezeu știe că sunt mult mai multe), mă nașteam eu, micuță madlenă¹ rotofeie în orașul numit roz². O porție de foietaj *mille-feuilles*³ (slăbiciune mărturisită mamei mele la vârsta așa-zis divină

Madeleine la vârsta de doi ani, alături de mama ei, Céline Lioux (născută Clais), la Toulouse.

de care, lucru regretabil, nu ne amintim), un pahar de vin spumos – nu e nevoie de prea mult (sunt „embarazada”⁴, după cum rostește rostogolind „r-ul” și șuierând Doamna Rosario, portăreasa), zâmbetul silit al părinților mei, cel resemnat al surorii mele Anne-Marie, cel absent al cumnatului meu Paul, cel înduioșător al nepotului meu Charles. Ei bine, asta este ceea ce se numește o mică petrecere de familie, dar eu aş mai adăuga: fără prea mare bucurie

¹ Joc de cuvinte între „madeleine”, madlena, prăjitura bine-cunoscută, și numele Madeleine al viitoarei pianiste. (n.tr.)

² Toulouse este numit orașul roz din cauza culorii cărămizilor fațadelor. (n.tr.)

³ *Mille feuilles* sau „mii și mii de foi”; prăjitură formată dintr-o succesiune de mai multe straturi de foietaj, unite între ele cu cremă (în lb. franceză în original, n.red.)

⁴ *Embarazada*: însărcinată (în lb. spaniolă, în orig., n.tr.).

Respon(„dacă nu cumva este un pleonasm, în care caz îl retrag, dar sarcasmul nu mi se potrivește). Mă numesc Madeleine Lioux (sau poate că ar trebui să spun Malraux? Încă nu mi-am preluat numele de soție, așadar încă nu îl simt ca fiind al meu). „Pianistă și profesoară la clasele superioare, la Conservatorul din Toulouse“, se umflă în pene tatăl meu în fața oricui îi acordă o oarecare atenție. „Felicitări, Hippolyte“, i se răspunde cel mai adesea. Admit că mult timp mi-a plăcut ca tata să fie mândru de mine. Acest carnet este nou și vechi totodată. Datează din vremea anilor de pension la Paris! Lipiciul ține încă paginile bine prinse în legătura lor, pe care am învelit-o într-o pâslă roșie. Pe coperta din carton gros, am lipit începutul partiturii *Toccatei* lui Poulenc, în chip de manifest pentru curaj și vitalitate. Încep acest jurnal pentru a umple absența, lipsa singurei mele iubiri, Roland. Scriu aceste rânduri ca să nu mă sufoc. Până acum, pianul mă hrănea și mă adăpa de îndată ce izvorul meu cel mai de seamă se îndepărta. Acum, simt nevoia să scriu.

În jurul pântecului meu rotund, în care crește copilul nostru, există acel mare gol de netăgăduit, acel vid amețitor care mă înspăimântă. Am atâtea rugăciuni de spus și nimeni spre care să mă îndrept. Faceți în așa fel ca bebelușul meu să nu sufere în cavitatea cărnii mele crispate și să doarmă, el (sau ea?), în toate nopțile pe care le petrec singură, înfiorându-mă în preajma neliniștii. Roland și cu mine ne-am luat rămas-bun acum aproape trei săptămâni, la coborârea din trenul care ne ajutase să fugim de Paris și de uniforme de lui verzi-cenușii. Aud și acum telefonul care ne anunța arestarea lui Claude. Cu neputință să mai rămânem în strada Lord Byron. Am părăsit totul, în afară de cufărul cel mare din piele neagră umplut cu acte false și cu arme, de sub pian, și am plecat la căderea nopții, în velo-taxi, în direcția gării... Portăresei i-am spus că plecam pentru câteva zile. Roland a coborât la Brive-la-Gaillarde, iar eu am continuat să merg până la Toulouse. Ne-am spus la revedere atât de repede! Îi văd încă zâmbetul, privirea cu subînțelesuri în

timpece pleca. Mâna lui alunecând în treacăt peste pântecul meu. Avea „de lucru“ în regiune și m-a sunat încă de a doua zi de dimineață. Era prevăzut să-l întâlnesc, în week-end-ul următor, la Brive, dar îi așteptam telefonul de confirmare, vineri seara... Roland, de ce nu m-ai sunat? S-a întâmplat ceva, iar eu nu știu nimic. Peste două luni, copilul nostru va veni pe lume. Roland, acest jurnal va fi sanctuarul nostru. Sarabanda pe care o interpretez gândindu-mă la tine. Țesătura acelor momente care ne-au fost furate și din care nu vreau să uit nimic – eu care nu mai trăiesc decât pe jumătate – ca să ți le povestesc în amănunt.

CUREMONTE (Corrèze) — Le Château

Curemonte (Corrèze) – Castelul.

Respect pentru oameni și cărți

Madeleine și Roland Malraux, în vara anului 1942, la Curemonte, în Corrèze, în casa lui Colette de Jouvenel, fiica scriitoarei Colette.

15 aprilie 1944

Faptul că mă tot întâlnesc, aici, cu toate aceste fețe obișnuite îmi dă o melancolie numai bună să mă facă neurastenică. Chipuri insipide pentru că sunt extrem de conservatoare.

Încă mai dau câteva lecții de pian acasă. Fără mare entuziasm, dar măcar mă gândesc la altceva. Cât mi se pare de departe epoca jumătăților de săptămână petrecute la Toulouse cu bunii mei elevi de la Conservator, restul timpului fiind petrecut la Paris cu tandrul meu Roland. Cu *Ausweis*-ul¹ în mână (linia de demarcație era la Vierzon), luam trenul (adesea noaptea), spre întâlnirea cu una din

¹ Permis de circulație (germană). (n.tr.)

cele două pasiuni ale mele. În ciuda prezenței nemților, călătoream fără probleme. Era ca și cum ar fi fost ieri, sau aproape.

Ei, haide, mai multă energie! Cu toată rivalitatea între profesori, îmi place să predau. E oarecum ca un sport. Doar predând înveți cum să predai. Iar când te satureai până peste cap, tot trebuie să te silești. Astăzi mă gândeam la metodă. Fără să vreau, mă slujesc de toate sensibilitățile profesoarelor mele: clasică, sânguincioasă, fără geniu (doamna Esquier); demonstrativă, „prin exemplu” (doamna Blanc-Daurat); precisă, cu o interpretare închisă, cu degete strânse (Marguerite Long). Dar, înainte de toate, trebuie să îți cunoști elevul pentru a-i permite să dea din el tot ce poate. Există o psihologie instinctivă în predarea muzicii, mai mult decât în a oricărui alt obiect. E nevoie de sentiment: elevul este emotiv? Și e nevoie să-i privești forma mâinilor, lungi, scurte, musculoase, fine...

22 aprilie 1944

Roland, cât mi se par de prețioase toate acele momente anodine pe care le-am petrecut împreună. Cât îmi este de scump astăzi fiecare amănunt. Totul îmi apare într-o lumină nouă. Și mai întâi toate riscurile pe care ți le-ai asumat, Roland. Când te găseai în casa marchizei de Panat, pe strada Fermat, la Toulouse... Aveai acolo o cameră confortabilă, dar, alături, se afla un grup de nemți care rechiziționase locuința particulară... Doamna de Panat era mulțumită că te are acolo, vorbitor de două limbi, pentru a face pe interpretul pe lângă acei musafiri nepoștiți. Dar n-or fi bănuț ei ceva? Sper ca, foarte curând, să vorbesc cu tine despre acest lucru.

27 aprilie 1944

Adineauri a venit miliția. Încă mai tremur. Acum, după ce totul s-a isprăvit, căci, pe moment, am fost de un calm desăvârșit. Cine i-a trimis la noi acasă? Sunt sigură că, în cercul de biliard al Tatei, există susținători ai generalului Pétain. Nu cumva o fi vreunul

dintre ei? Militienii au intrat, fără să spună ce căutau. Unul dintre ei a scotocit prin camera mea și s-a oprit în fața colecției mele de arme vechi (cea a unchiului Joseph). S-a mirat că o femeie tânără, muziciană, și pe deasupra gravidă, poate avea un cuțit cu resort (cizelat cu argint), un pumnal și câteva săbii, oricât de vechi și de prețioase ar fi fost ele. În acel moment, tonul i s-a schimbat ușor... Am fost nevoită să-l conving că aveam cu adevărat dreptul să-mi placă acele obiecte. I-am explicat așadar originea acelor piese și, cu o mișcare dibace și exersată, i-am arătat mecanismul ascuns al resortului. Tactica a avut efect, căci a plecat. Am putut să respir și să încerc să mă destind. Pântecul mi-era încordat, crispat. Și când mă gândesc că am cartea de identitate pe numele de Malraux ascunsă sub podeaua dulapului meu de încălțăminte. Iar cufărul cel mare e în beci...

Roland Malraux la începutul anilor '40.

13 mai 1944

Neputând să-ți urez un „La mulți ani!“ demn de iubirea mea, ziua aceasta va fi în mod special umplută de gândurile mele pentru tine, Roland. La fel ca toate celelalte... este totuși ziua ta!

21 mai 1944

Dacă mă caută cineva, poate fi sigur că mă găsește pe strada Alsace-Lorraine, la numărul 61, la doi pași de Capitoliu. Nu risc să mă mișc de acolo! Mă aflu la părinții mei de două luni, numărate zi după zi. O, nu mă simt atât de rău aici. Apartamentul este mare, am spațiul meu, o pianină în camera mea, un pian cu coadă în salonul care îmi este oarecum rezervat. Dacă n-ar fi absența... În continuare nimic de la Roland. Iar tu, peștișorul meu de aur, până când ai să înoți la căldurică? Medicul a spus limpede: ne mai rămân cel mult trei săptămâni. Deocamdată, culcată în cadă, cu pântecele deasupra apei ca o insulă, asist la neconținută ta gimnastică! Poate că ai să fii campion la natație! Ai avea cu cine să semeni, știi că sunt o scufundătoare fără pereche? În zilele de vară, când încă nu-l cunoșteam pe tăticul tău, mergeam adesea la noul bazin de pe aleea Gabriel Biénès. Plonjam cu spatele, sigură de efect căpătam uneori aplauze! Tăticul tău este și el sportiv... Ai să-l întâlnești ceva mai târziu. Când totul va fi mai liniștit. Îl vom aștepta împreună, ai să vezi, va fi mai puțin greu! Drăgălașule, ești o pilulă de speranță, izvorul de nestăvilit al alinării mele. Jumătate din el. Lasă-mă să-ți cânt la pian *Clar de lună* de Debussy, îmi încălzește inima. Am nevoie de așa ceva ca să rezist.

22 mai 1944

Nemții l-au arestat pe Tata. Pe nepusă masă, la cafeneaua Capitale, în plină partidă de biliard. I-au arestat pe toți bărbații. Patroana braseriei este cea care ne-a anunțat. Dumnezeu știe unde se află el acum! Mama s-a pierdut cu firea, spune căăștia sunt în stare să-l împuște... De ce? Să fie din cauza aceluia pictor evreu,

Theodore Fried¹, pe care îl adăposteam cu discreție și care făcea fotografii ca să supraviețuiască? Trebuie să aștept. Copilul meu. Soțul meu. Iar acum, tatăl meu.

25 mai 1944

M-am dus până la închisoarea Saint-Michel. Am putut pătrunde în prima curte și, într-o gloată de prizonieri, l-am zărit pe Tata, care m-a văzut și el, de departe, din spatele gratiilor. Nu s-a putut apropia și mi-a făcut semn că era bine, dar nu știa ce-l mai așteaptă. Eram tulburată să-l văd astfel, neliniștită, desigur, dar și zdruncinată să-l văd cu chipul cenușiu, neras de trei zile, jerpelit în hainele murdare și mototolite. Nu mai era Hippolyte Lioux, ci un recidivist. Ce are să se întâmple acum?

Pe drumul de întoarcere, sporindu-mi înzecit chinul, nu mi-am putut scoate din minte un pasaj din *Dansul morților* al lui Honegger, disc pe care mi l-a oferit cumnatul meu André, anul trecut. Mă îndoiesc că el l-a ascultat. Poate că totuși da, pentru că textul îi aparține lui Claudel, pe care André îl admiră (iar tema este dramatică). E atât de sarcastică, de scrâșnită. Recunosc aici, în aceste pagini, că nu-mi place muzica asta, care nu se adresează decât spiritului și nesocotește inima.

27 mai 1944

Tata s-a întors, în sfârșit! A avut (și noi odată cu el) un noroc chior: cu prilejul acestor razii sunt în general omorâți oamenii! Mi-a spus că îmi va povesti totul mai târziu. Cred că vrea să uite. Tatăl meu a cunoscut războiul. Și se ține la distanță de el. Pentru tineri, e o altă istorie. La Toulouse nu mai sunt decât puștani, femei și bătrâni.

¹ Theodore Fried (1902-1980), pictor evreu ungur, care a izbutit să emigreze în Statele Unite după înfrângerea naziștilor. (n.tr.)

Josette Clotis și André Malraux la sfârșitul anilor '30, în timpul turnării filmului *Sierra de Teruel*, realizat după romanul *Speranța*.

Respect pentru oameni și cărți

5 iunie 1944

André și Josette¹ au venit după mine pentru a mă convinge că nu mai puteam rămâne multă vreme la Toulouse. Pentru André, eu sunt dublu expusă: prin numele meu și prin funcțiile mele la Conservator. Vor să vin în Périgord împreună cu ei. Nu am avut de ales, erau atât de stăruitori! Mi-am adunat câteva lucrșoare în mica mea valiză pătrată, în care am izbutit să îndes hăinuțele bebelușului, pregătite de mai bine de cincisprezece zile. Părinții mei sunt tare îngri-

jorați. Am plecat împotriva voinței lor. În ce condiții voi naște oare? Unde, și, mai ales, cu ajutorul cui? Eu care mă bucuram știindu-l pe bunul meu medic mamoș alături de mine... André și Josette mi-au confirmat lucrul de care mă temeam mai presus de orice: Roland „este într-o situație proastă“ (trebuie să înțeleg că a fost arestat...).

Claude Malraux, cel mai tânăr dintre cei trei frați Malraux. Agent al Special Operations Executive (SOE), Secțiunea F, „Commissioned in the Field“, locotenent cu numărul matricol 316119. Claude Malraux a murit ca un erou al Rezistenței.

¹ Josette Clotis (1910-1944): partenera de viață a lui André Malraux, de la sfârșitul anilor '30 până în 1944. Mama lui Pierre-Gauthier (poreclit Bimbo) și a lui Vincent, născuți în 1940 și, respectiv, în 1943, în urma legăturii cu André.